

SOCIETAT

La recuperació de la memòria col·lectiva de les migracions a Castellar del Vallès

Silvia Sáiz i Calvó · Ernest Gallart i Vivé

L'Estat espanyol ha patit en el decurs dels darrers dos segles grans moviments migratoris, tant interns com externs, que caracteritzen la dinàmica i expliquen l'evolució i l'estructuració demogràfica actual.

Aquests moviments presenten diverses causalitats, tot i que es podrien reduir a la incompetència de l'estructura econòmica espanyola d'oferir un lloc de treball o un mitjà de vida digne a la població. Mentre es produïa un creixement demogràfic possibilitat per la disminució de les taxes de mortalitat i el manteniment d'unes taxes de natalitat elevades resultat de la millora de les condicions alimentàries, higièniques i sanitàries, el creixement dels recursos econòmics, tant en el món urbà com en el rural, no ho va fer al mateix ritme que la població i aquesta va haver d'emigrar.

Pel que fa a l'exterior, les principals destinacions d'emigració de ciutadans de l'Estat van ser el nord d'Àfrica, a Algèria bàsicament, a l'Amèrica Llatina, a l'Argentina, al Brasil, a Cuba, a Mèxic i a l'Europa Occidental a partir de la recuperació econòmica després de la 2ª Guerra Mundial.

Quant a l'interior de l'Estat, les migracions que es produïren al llarg del segle XX fins a la meitat dels anys setanta van provocar un trasvasament molt important de població d'unes províncies cap a unes altres, dins un procés d'urbanització creixent i de despoblament del medi rural. Pot ser prou indicatiu de la importància d'aquests desplaçaments demogràfics la data que l'any 1991 el cinquanta per cent de la població de l'Estat residia en un indret diferent de l'originari.

Un seguit d'arguments històrics i econòmics expliquen la configuració d'àmbits de repulsió demogràfics, que

són el resultat d'una estructura productiva agrària tradicional de secà en les zones rurals en regressió, respecte a uns espais dedicats majoritàriament a unes activitats de tipus secundari i terciari en expansió, allò que s'anomena espais d'atracció.

Dins l'Estat espanyol, les grans regions d'emigració han estat les dues Castelles, Andalusia, Extremadura i Galícia que han dirigit la seva població sobretot a Catalunya, Madrid i el País Basc. També han aparegut alguns focus d'atracció secundaris al País Valencià i a l'entorn de les ciutats de Saragossa i de Valladolid.

En el conjunt estatal, Catalunya ha estat un dels espais més importants d'atracció d'immigrants. Més de la meitat de l'increment demogràfic de Catalunya durant el segle XX ha estat motivat per l'arribada d'immigrants procedents d'altres territoris de l'Estat espanyol.

A causa del creixement econòmic que va tenir lloc al final del segle XIX i durant el segle XX a les ciutats i a la indústria, i del deteriorament de l'activitat agrària a les àrees d'alta i mitjana muntanya i de secà, l'espai rural català es despoblà. L'activitat agrícola i ramadera en aquestes àrees era econòmicament inviable per les condicions físiques, l'escassa extensió de les explotacions, per la manca d'inversions i per la falta d'una política adequada. Aquestes àrees es convertiren en espais de repulsió de població. Caldria afegir-hi la progressiva mecanització, la baixa rendibilitat que creava un excedent de mà d'obra així com la institució de l'hereu que impulsava els joves a cercar un lloc de treball a la indústria i al serveis. Aquesta problemàtica de les comarques catalanes que perdien població era la mateixa que en molts indrets de l'Estat espanyol d'on provenien molts dels immigrants que es traslladaren a Catalunya.

El creixement econòmic més la vinguda d'immigrants de Catalunya i d'altres zones als nuclis urbans catalans ha suposat l'aparició d'una societat industrial, urbana i de serveis. Amb l'arribada d'immigrants, el procés d'assentament d'aquestes persones

a Catalunya ha configurat una nova societat. Durant les dècades de màxima immigració, entre 1950 i 1975, a la societat catalana s'identificaven clarament els catalans d'origen i els catalans d'adopció, no únicament pel fet lingüístic, sinó per costums i hàbits diferents. El pas del temps ha permès un progressiu procés d'integració a la cultura catalana dels primers nouvinguts i especialment dels fills nascuts i educats a casa nostra. A més, l'aparició d'un règim democràtic que reconeix la identitat pròpia de Catalunya, ha fet que aquesta divisió inicial de la societat hagi anat disminuint i que en moltes ciutats hagi pràcticament desaparegut. Per tant, s'ha configurat una nova estructura social a Catalunya que és el resultat de l'amalgama i de la integració de ciutadans que provenen de la resta de Catalunya i d'altres indrets de l'Estat espanyol.

Com és evident, Castellar del Vallès no va romandre aliè a aquests corrents migratoris. Només cal observar les darreres dades del Servei d'Estadística Municipal que evidencien l'important pes que dins la demografia local també han tingut aquests desplaçaments de població. A Castellar del Vallès, un element determinant és la procedència compartida de l'espai de repulsió per bona part dels subjectes agents del procés. En el nostre cas, els nouvinguts presentaven majoritàriament un origen comú, provenien d'un poble de Jaén, de La Higuera de Arjona.

Dissortadament, la minsa historiografia local mai ha fet referència a aquests aspectes demogràfics. Ara, en un moment que les migracions són un tema d'actualitat constant i que el seu estudi suposa un centre d'interès prioritari des de tota mena de disciplines socials, s'ha considerat necessari valorar aquests processos des d'una vessant històrica adreçada a la seva incidència en el conjunt demogràfic local durant la segona meitat de segle vint i a la vegada crear fonts primàries per a la investigació. És per això que s'ha encetat aquest projecte de recerca impulsat per un col·lectiu d'historiadors locals integrat per Oriol Clot, Ernest Gallart, Llorenç Genescà, Martí Llobet i Ester Planas.

El projecte pretén reconstruir aspectes claus de la societat local del segle XX des d'una perspectiva social a través de la caracterització, l'estudi, l'anàlisi i la interpretació de les aportacions de les diferents onades migratòries en la construcció històrica de Castellar del Vallès. Es tracta d'un exercici de recuperació de la memòria històrica col·lectiva que porti a comprendre els fenòmens migratoris actuals. Suposa, també, una proposta de construcció d'un model històric participatiu que implica a historiadors, a institucions, a mitjans de comunicació i a ciutadans. El resultat final de la proposta serà una addició fruit de la interrelació de totes aquestes dinàmiques que hauria d'aconseguir un creixement de la identitat local dels ciutadans de Castellar del Vallès.

La proposta d'estudi i d'anàlisi es nodreix d'una doble concepció històrica que valora la Història com a resultat de l'actuació d'unes majories anònimes, veritables subjectes agents dels esdeveniments i de la necessitat de donar visibilitat històrica a aquests actors anònims de la història local, que són peces bàsiques per entendre els processos de construcció social de la vila.

Tècnicament, s'ha partit de les fonts orals com a metodologia de recerca històrica social adreçada a l'àmbit local. En aquests casos no és tracta de la inexistència documental sinó de la voluntat de comptar amb la participació ciutadana i l'interès a copsar aspectes més antropològics, de percepció, de mentalitats, que difícilment es poden trobar en un document, allò que ens ha portat a l'ús d'aquestes estratègies de recollida de dades.

La selecció dels testimoniatges ha estat especialment acurada per aconseguir un caràcter de significació del conjunt d'immigrants mitjançant l'enregistrament d'una entrevista en profunditat i qualitativa dels informants i que aquests reflecteixin els diferents moments migratoris que es van produir. El qüestionari de recerca, tipològicament semiobert, retrata un relat de vida que fa referència a totes les etapes del procés de migració: des de la percepció

d'una realitat de vida no satisfactòria a l'indret de repulsió passant per la configuració d'un espai d'atracció i el trànsit fins a arribar a les condicions d'assentament i la fixació definitiva a l'espai de recepció. Les transcripcions dels testimoniatges gravats es realitzaran segons la seva vàlua, unes de manera literal, altres com a resum, acompanyades de les corresponents fitxes tècniques.

La durada del projecte és de sis mesos i contempla la creació d'un fons documental que permeti la creació de bibliografia, de material didàctic, la realització de xerrades i de conferències i la redacció d'articles historiogràfics i de comunicacions en congressos que ajudin a articular una història científica per a Castellar del Vallès. Paral·lelament als enregistraments, se segueix un procés de recopilació de dades en altres suports que donaran lloc a un arxiu gràfic i documental.

El projecte compta amb el suport de l'Ajuntament, vehiculat des de la regidoria de Cultura, que facilita els mitjans tècnics necessaris per a la seva realització a través de l'emissora municipal Radio Castellar 90.1 FM, seu dels enregistraments, i de l'Arxiu Municipal de Castellar del Vallès (AMC) que donarà el tractament arxivístic als materials que es recopilin i que ulteriorment seran posats a l'abast d'investigadors en aquest servei municipal. No és la primera vegada que l'AMC s'encarrega de la classificació i de la catalogació de fons sonors ja que aquest servei públic compta amb una dilatada experiència en el tractament de dades en aquest suport.

Finalment, valorar aquest projecte de recerca dins d'una dinàmica més àmplia de creació d'una historiografia científica mitjançant la professionalització dels historiadors locals que treballen col·lectivament en centres d'interès comuns i que reflecteix una progressiva irrupció d'aquests científics socials a l'àmbit de la Història local de Castellar del Vallès.